

ਲੋਕ ਨਾਚ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮੇਲੇ (ਭੰਗੜਾ, ਗਿੱਧਾ, ਝੂਮਰ): ਨਾਚਾਂ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦਾ ਆਤਮਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਡਾ. ਹਰਮੀਤ ਕੌਰ, ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ,
ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ,
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਾਲਜ, ਬਟਾ

ਸਾਰ:

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾਚ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮੇਲੇ ਸਿਰਫ਼ ਤਮਾਸ਼ੇ ਜਾਂ ਰੰਗ-ਰਲੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਆਤਮਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਟੁੱਟ ਹਿੱਸੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਵਿੱਚ ਭੰਗੜਾ, ਗਿੱਧਾ ਅਤੇ ਝੂਮਰ ਵਰਗੇ ਰਵਾਇਤੀ ਨਾਚ ਸਦੀਊਂ ਤੋਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਛਾਣ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਾਚ ਕੇਵਲ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਜੀਵੰਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ, ਦੁੱਖ, ਸਾਥ, ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਲਿੰਗ ਅਭਿਵਿਕਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਭੰਗੜਾ—ਜੋ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੈਸਾਖੀ ਤੇ ਨੱਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ, ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਚਾਂ ਦੀ ਲੈ ਅਤੇ ਰਿਥਮ ਸਿੱਧਾ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਗਿੱਧਾ, ਜੋ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਚਕਾਰ ਬੋਲੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਘਰੇਲੂ ਜੀਵਨ, ਸੰਸਕਾਰ, ਵਿਅੰਗ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਔਰਤਾਂ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼, ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਨਾਚ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਝੂਮਰ, ਜਿਸਦਾ ਰੁਝਾਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਜਾਂ ਸੀਮਾਵਰਤੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਹੈ, ਵਿਆਹ ਜਾਂ ਫਸਲੀ ਮੌਕੇ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਿੱਠੀ ਲੈ ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਗਤਿਸ਼ੀਲਤਾ ਵਾਲਾ ਨਾਚ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਮੇਲੇ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਮੇਲੇ, ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਧਾਰਮਿਕ ਆਸਥਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਏਕਤਾ, ਵਿਆਪਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ, ਅਤੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਵੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਾਚ, ਗੀਤ, ਸੰਗੀਤ, ਭੰਡਾਰੇ, ਆਰਤੀ ਤੇ ਜਥੇ ਰਾਹੀਂ ਸਮੂਹਿਕ ਤਾਲਮੇਲ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਤਰਕਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਨਾਚ ਅਤੇ ਮੇਲੇ, ਫੋਕਲੋਰ, ਮਨੁੱਖ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਣਯੋਗ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਚੀਨ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਆਤਮਕ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਪਿੰਡ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹਿਕ ਪਛਾਣ, ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਸਥਿਰਤਾ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵੀ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਭੰਗੜਾ : ਖੇਤੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਨਾਚ

ਭੰਗੜਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹੈ ਜੋ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨਾਲ ਗਹਿਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੈਸਾਖੀ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਮੌਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਫਸਲ ਦੀ ਕਟਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭੰਗੜੇ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ, ਧਰਤੀ ਮਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਭਾਰ ਅਤੇ ਰੱਬ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਵੇਦਨ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਾਚ ਸਿਰਫ਼ ਮਨੋਰੰਜਨ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਸਗੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਏਕਤਾ, ਆਤਮਕ ਉਤਸ਼ਾਹ, ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਛਾਣ ਦਾ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਾਧਨ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਦ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਜਦੋਂ ਫਸਲ ਪੱਕਦੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਟੋਲੇ ਵਿੱਚ ਢੋਲ ਦੀ ਧੁਨ ਤੇ ਨੱਚਦੇ ਅਤੇ ਗਾਉਂਦੇ। ਇਹ ਨਾਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦ, ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸੀ।

ਭੰਗੜੇ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਝਾ, ਪੋਥੋਹਾਰ ਅਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ। ਆਰੰਭਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਸੀ ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੇ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਨਾਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਕਸਬੇ ਦੀ ਜਾਨ ਬਣ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਭੰਗੜਾ ਕੇਵਲ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਜਾਂ ਖੇਤਾਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਸਗੋਂ ਇਸਨੇ ਰੈਂਡ ਕਾਰਪਟ, ਮੰਚਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰੀ ਨਾਚ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਪਹੁੰਚ ਬਣਾ ਲਈ ਹੈ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਭੰਗੜਾ ਆਪਣੀ ਮੂਲ ਪਛਾਣ

ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਭੰਗੜਾ ਟੀਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਰ ਸਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਾਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਹਿਚਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣ ਕੇ ਉਭਰਿਆ ਹੈ।

ਭੰਗੜੇ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦਾ ਸੰਗੀਤਿਕ ਰੂਪ ਹੈ। ਢੋਲ ਭੰਗੜੇ ਦੀ ਧੜਕਣ ਹੈ। ਢੋਲ ਦੀ ਚੋਟ ਨਾਚੀਏ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਲ ਨਾਲ ਹਿਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਭੰਗੜੇ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਝੱਟਾ, ਮੁਠੀ, ਲੁੱਡੀ, ਫੁੱਲਕਾ, ਪਹਾੜੀ ਆਦਿ ਉਤਸ਼ਾਹ, ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਇਹ ਚਾਲਾਂ ਕੇਵਲ ਨਾਚ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਵਧਾਉਂਦੀਆਂ, ਸਗੋਂ ਭੰਗੜੇ ਦੀ ਆਤਮਕ ਊਰਜਾ ਨੂੰ ਭੀ ਉਭਾਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਭੰਗੜਾ ਨਾਚਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਾਰੀਰਕ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਤਰੋਤਾਜ਼ਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪਹਿਰਾਵਾ ਵੀ ਭੰਗੜੇ ਦਾ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਤ ਹੈ। ਨਾਚੀਏ ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੇ ਕੁੜਤੇ, ਚੁੜੀਦਾਰ ਪਜਾਮੇ, ਵਾਸਕਟ ਅਤੇ ਰਵਾਇਤੀ ਪੱਗ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਤੇ, ਰੁਮਾਲ ਜਾਂ ਚੱਕੜੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਨਾਚ ਦੀ ਰਿਥਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪਹਿਰਾਵਾ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਦਰਸ਼ਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭੰਗੜੇ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸਨੂੰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਆਭਾਸ ਭੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭੰਗੜੇ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਹਿਮੀਅਤ ਵੀ ਗਹਿਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਚ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਤੇ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਇੱਕਜੁੱਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੂਹਕ ਹਾਸੇ-ਮਜ਼ਾਕ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਰਾਹੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਗੀਤ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਭੰਗੜੇ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਿਸਾਨੀ ਜੀਵਨ, ਪਿਆਰ, ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੰਗੜਾ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਅਨੁਭੂਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,

ਭਾਵੇਂ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਨੇ ਲੋਕ ਧਾਰਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਅਸਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਭੰਗੜੇ ਵਰਗੇ ਨਾਚ ਅਜੇ ਵੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਸੰਸਕਾਰਕ ਰੀੜ੍ਹ ਹਨ। ਇਹ ਅੱਜ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਾਗਮਾਂ, ਵਿਆਹ, ਮੇਲਿਆਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲ-ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਸ ਨਾਚ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤ ਨਾਲ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭੰਗੜਾ ਫਿਟਨੈਸ ਲਈ ਵੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉੱਚੀ ਤਾਕਤ ਵਾਲਾ ਕਾਰਡੀਓ ਨਾਚ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਕਹੀਏ ਤਾਂ ਭੰਗੜਾ ਇੱਕ ਐਸਾ ਨਾਚ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਹਰ ਲੈ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਚ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ, ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਕਦਰ, ਰੱਬ ਦੇ ਆਭਾਰ, ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਜੀਵੰਤ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਭੰਗੜਾ ਕੇਵਲ ਤਾਲ ਤੇ ਨੱਚਣ ਦੀ ਕਲਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਹ **ਸੰਸਕਾਰ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ ਦਾ ਆਤਮਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ** ਹੈ। ਇਹ ਅੱਜ ਵੀ ਹਰ ਪਿੰਡ, ਹਰ ਘਰ ਅਤੇ ਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਨੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ—ਚਾਹੇ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਦੀ ਮਿੱਟੀ।

ਗਿੱਧਾ: ਗੀਤ ਅਤੇ ਨਾਚ ਰਾਹੀਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ

ਗਿੱਧਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਰਵਾਇਤੀ ਲੋਕ ਨਾਚ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼, **ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ** ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪਕ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਚ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਤਾਲੀਆਂ, ਅਤੇ ਬੋਲੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਿੱਧਾ ਇੱਕ ਐਸਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੇਂਡੂ ਔਰਤ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਪਹਲੂ ਨੂੰ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਦੁੱਖ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਖੁਸ਼ੀ, ਹਾਸਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਵਿਅੰਗ, ਰਿਸ਼ਤੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਲਾਗਾਂ, ਬੜੇ ਹੀ ਰੰਗੀਲੇ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਗਿੱਧਾ ਕੋਈ ਸਿਖਲਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਮੁਖਿਕ ਗੀਤ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਡਾਇਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਆਪਣੀ ਅਸਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ, ਗੀਤ-ਰਿਵਾਜਾਂ, ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ, ਸੱਸ-ਨਣਦੇ ਦੇ ਰੋਲੇ, ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ, ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਦਿਲੀ ਅਤੇ ਵਿਅੰਗ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬੋਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਰਸਮਾਂ ਅਤੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਹਰ ਦਿਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ, ਗੀਤ ਅਤੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੋਲੀ ਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗਾਠ ਖੁਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੀਆਂ ਉਸ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿੱਧਾ ਰੂਹਾਨੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਇਕਜੁੱਟਤਾ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਸਰੋਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਗਿੱਧਾ ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ—ਮਾਝਾ, ਦੇਆਬਾ, ਮਾਲਵਾ ਅਤੇ ਪੋਥੋਹਾਰ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਚਾਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਅਲੱਗ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ

ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਚੁਲਬੁਲੀਅਤ, ਮਜ਼ਾਕੀਆ ਵਿਅੰਗ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਖੇਤੀ ਹਰੇਕ ਥਾਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਗਿੱਧਾ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ, ਇਹ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ, ਨਰਮੀ, ਦੁੱਖ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਅਭਿਵ੍ਯਕਤੀ ਦਾ ਆਜ਼ਾਦ ਮੰਚ ਵੀ ਹੈ। ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਘੱਟ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਉਥੇ ਗਿੱਧਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਨ, ਵਿਅੰਗ ਰਾਹੀਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦੇਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮੌਕਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰੁਚੀ, ਮਨੋਭਾਵ ਅਤੇ ਹਾਸੇ-ਮਜ਼ਾਕ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਹਲਕਾ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਗਿੱਧੇ ਦੀ ਇੱਕ ਖਾਸ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਾਚ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮੂਲਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹੈ। ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ, ਤੇ ਨੌਜਵਾਨੀ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗਿੱਧਾ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਰਚਨਾ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਗਿੱਧੇ ਵਿੱਚ ਰਵਾਇਤੀ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜਿਕ ਮੁੱਦੇ ਵੀ ਜੋੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ—ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲਿੰਗ ਭੇਦ, ਪੜ੍ਹਾਈ, ਵਿਆਹ ਦੀ ਉਮਰ, ਨਾਰੀ ਆਤਮਨਿਰਭਰਤਾ, ਆਦਿ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿੱਧਾ ਇੱਕ ਜੀਵੰਤ ਲੋਕਧਾਰਾ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਗਿੱਧਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਰੀ ਦੀ ਅਸਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੈ। ਇਹ ਉਸਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਜਿੰਦਗੀ, ਦੁਖ-ਸੁੱਖ, ਸਮਾਜਿਕ ਹਾਲਾਤਾਂ, ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਚ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ, ਆਤਮ-ਗੌਰਵ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਬੋਧਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਗਿੱਧਾ ਨਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਰੂਪਕ ਹੈ—ਜੋ ਹੱਸ ਕੇ, ਨੱਚ ਕੇ, ਤੇ ਗਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਅਰਥ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਨਾਰੀ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਗਿੱਧਾ ਉਸਦੀ ਰੂਹਾਨੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਉਤਸਵ ਹੈ।

ਝੂਮਰ : ਨਰਮ ਲੈ ਅਤੇ ਆਦਿਵਾਸੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀ ਝਲਕ

ਝੂਮਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਨਰਮ ਲੈ ਵਾਲੀ ਲੋਕ ਨਾਚ ਰਚਨਾ ਹੈ ਜੋ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ, ਰਾਜਸਥਾਨੀ ਸੀਮਾ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਅਤੇ ਆਦਿਵਾਸੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਚ ਆਪਣੀ ਰਵਾਇਤੀ ਹਿਰਦੈ ਗਿਰਹੀ ਲੈ, ਗੰਭੀਰ ਹਿੱਲਾਂ ਅਤੇ ਨਰਮ ਚਾਲਾਂ ਲਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। ਝੂਮਰ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗੰਭੀਰਤਾ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਲੈ ਪੂਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਝਲਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਨਾਚ ਵਿਆਹਾਂ, ਮੇਲਿਆਂ ਜਾਂ ਫਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਸਮੂਹਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਪੁਰਸ਼ ਜਾਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਔਰਤਾਂ ਵੀ ਗੋਲ ਚੱਕਰ ਬਣਾਕੇ ਢੋਲ ਦੀ ਹੌਲੀ ਧੁਨ ਅਤੇ ਬੀਨ ਜਾਂ ਤੰਬੂਰੇ ਦੀ ਤਾਨ 'ਤੇ ਨੱਚਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਾਚ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਾਨਵ ਦੇ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ, ਆਦਿਵਾਸੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸਮੂਹਕ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਨਾਚ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਵਿਚ, ਲੋਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਲਾ ਕੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪਿਆਰ, ਵਿਛੋੜਾ, ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਦੀ ਕਥਾ ਗਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੀਤ ਮੂਲਤ: ਕਥਾਵਾਚਕ ਤੇ ਸੰਵੇਦਨਾਤਮਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਗੀਤਾਂ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਰਵਾਇਤੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਕਈ ਰਵਾਇਤਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਝੂਮਰ ਵਰਗਾ ਨਾਚ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਲ ਅਤੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹੈ। ਇਹ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਰੂਹ, ਆਦਿਵਾਸੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਚੇਟੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਰਿਆਣਾ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਈ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਵੀ ਝੂਮਰ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ, ਨਵੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤਾਂ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ, ਲੋਕ ਰੰਗ ਮੰਚਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭੀ ਝੂਮਰ ਆਪਣੇ ਰਵਾਇਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਕਹੀਏ ਤਾਂ ਝੂਮਰ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਨਾਚ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪਿੰਡ

ਦੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਧੜਕਣ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਚ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਸਿਰਫ ਉਤਸ਼ਾਹਕ ਚਾਲਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਧੀਰੇ-ਧੀਰੇ ਆਤਮਕ ਤਰੰਗ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਝੂਮਰ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਆਦਿਵਾਸੀ ਪਿੰਡ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ, ਆਪਣੀ ਸਾਂਝੀ ਵਿਰਾਸਤ, ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ ਜੋ ਨਾ ਸਿਰਫ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪਲ ਨੂੰ ਨੱਚਣ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅਨੁਭਵ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਧਾਰਮਿਕ ਮੇਲੇ (ਮੇਲੇ): ਸਮੂਹਿਕ ਇਕੱਠ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸ਼ਰਧਾ

ਧਾਰਮਿਕ ਮੇਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗਹਿਰੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੇਲੇ ਕੇਵਲ ਰਸਮਾਂ ਜਾਂ ਰਿਵਾਜਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਮੂਹਕ ਇਕੱਠ, ਲੋਕ ਧਰਮ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਉਤਸ਼ਾਹਤਾ ਦੇ ਪਰਚੂਰ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ। ਪਿੰਡਾਂ, ਸ਼ਹਿਰੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਅਤੇ ਅੰਕੜੀ ਦੁੱਖ-ਸੁਖ ਵਾਲੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਆਯੋਜਿਤ ਧਾਰਮਿਕ ਮੇਲੇ ਸੰਘੀਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇੱਕ ਅਹੰਮ ਭਾਗ ਹਨ। ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਸਿਰਫ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਛਾਣ, ਰਵਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕਧਾਰਾ ਦੀ ਜੀਵੰਤਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੋਂ ਪੈਦਲ, ਰਥਾਂ, ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਜਾਂ ਜਥਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕੱਠ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉਤਸਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ—ਜਿੱਥੇ ਨੌਜਵਾਨ, ਬੁਜ਼ੁਰਗ, ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਸਾਂਝਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਕਥਾ ਸੁਣਨ, ਭਜਨ ਕੀਰਤਨ, ਅਤੇ ਪਰਸਾਦ ਵਿਤਰਣ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੇਲੇ ਅਕਸਰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ, ਮੰਦਿਰਾਂ, ਦਰਗਾਹਾਂ ਜਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਕਥਾਵਾਂ, ਪਾਠ, ਜਾਂ ਰਾਗੀ ਜਥਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਭਾਵਾਤਮਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ, ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਵਾਜਾ ਵਜਾਉਣ ਵਾਲੀ ਰਿਥਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪੂਰੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਆਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਥਕਲਾਵਾਂ ਦੇ ਸਟਾਲ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ, ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਖਿਲੌਣ, ਹਸਤੀ ਸਜਾਵਟ ਅਤੇ ਰਵਾਇਤੀ ਲਿਬਾਸ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਨਾਲ ਸਥਾਨਕ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਘਰੇਲੂ ਸਮਾਨ, ਕੁੜਤੀਆਂ, ਅਤੇ ਚੁਨੀਆਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਸਿਰਫ ਵਪਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਤਮਨਿਰਭਰਤਾ ਅਤੇ ਨਾਰੀ ਸਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਦਾ ਰੂਪ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ, ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸਾਂਝ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਧਾਰਮਿਕ ਮੇਲੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਪੁਰਖ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਅਚੰਭੇ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਥਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਹਾੜੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਮੇਲੇ, ਸ਼ਿਵ ਰਾਤਰੀ ਮੌਕੇ ਸ਼ਿਵ ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਮੇਲੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਸੰਬੰਧਿਤ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਲਗਨ, ਧਰਮ ਪਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਕਦਰ ਨੂੰ ਸਮੂਹਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਧਾਰਮਿਕ ਮੇਲੇ ਸਿਰਫ ਤਿਉਹਾਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਜੀਉਣ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਧਾਰਮਿਕ ਆਸਥਾ, ਲੋਕਧਾਰਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਕ ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਪਰਿਵਾਰਕਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕਠਾ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹਕ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਅਰਥ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੇਲੇ ਸਾਡੇ ਅਤੀਤ, ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਜੋੜਦੇ ਹੋਏ ਸਾਡੀ ਲੋਕ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਆਕਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜੁੜਾਅ

ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਨਾਚ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮੇਲੇ ਸਿਰਫ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਚਿਤ ਦਾ ਰੂਪ ਹਨ ਜੋ ਸਮਾਜ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਰਵਾਇਤ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤਕ ਪੁਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਭੰਗੜਾ, ਗਿੱਧਾ, ਝੂਮਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਰਚਨਾਵਾਂ

ਸਿਰਫ਼ ਕਲਾਤਮਕ ਅਭਿਵ੍ਯਕਤੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਆਪਣੇ ਮੂਲਾਂ, ਭਾਸ਼ਾ, ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਗਹਿਰਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੋਕ ਨਾਚ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਨੌਜਵਾਨ ਆਪਣੇ ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਰੰਗੀਲੇ ਪਹਿਰਾਵੇ, ਤਾਲ, ਢੋਲ ਅਤੇ ਬੋਲੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਸੰਵੇਦਨਾਵਾਂ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ, ਦੁੱਖਾਂ, ਤੇ ਆਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਦਾਦੇ ਜਾਂ ਨਾਨੀ ਕੋਲੋਂ ਚੁਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਚ ਅਤੇ ਗੀਤ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜੀਉਂਦੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੇਂਡੂ ਮੇਲੇ ਜਿਵੇਂ ਨੌਮੀਂ, ਗੁਰਪੁਰਬ, ਲੋਹੜੀ ਜਾਂ ਵਿਆਹ ਸਮਾਰੋਹ ਇਹ ਮੌਕੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵੱਡੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਚਾਲਾਂ, ਭੰਗੜੇ ਦੀ ਤਾਲ, ਜਾਂ ਝੂਮਰ ਦੀ ਹੌਲੀ ਲੈ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਕਲਾਤਮਕ ਹੁਨਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਵੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ, ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੁੜਾਅ ਦਾ ਸੂਤਰ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਬੱਚਾ ਬੋਲੀ ਜਾਂ ਤਾਲ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਉਹਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦੇਣਾ, ਸਿੱਧਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਸਿਖਾਉਣਾ, ਇਹ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਨੱਚਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਸੰਵੇਦਨਾ, ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਸਮੂਹਕ ਵਿਅਵਹਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿਸੇ ਕਿਤਾਬ ਜਾਂ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਇਹ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦੇ ਮੰਚ ਤੇ, ਆਤਮਕ ਸਮਰਪਣ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਰਿਹਾਸਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਨਾਚ ਅਤੇ ਮੇਲੇ ਇੱਕ ਐਸਾ ਜੀਵੰਤ ਮਾਧਿਅਮ ਹਨ ਜੋ ਪਿਛਲੀਆਂ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪੱਲਾ ਪਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਸਾਂਝੀ ਯਾਦ, ਇੱਕ ਸਮੂਹਕ ਅਨੁਭਵ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਆਤਮਿਕ ਤਾਰ ਹੈ ਜੋ ਹਰੇਕ ਪਿੰਡ, ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ।

ਸਾਰ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮੇਲਿਆਂ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਕ ਧਾਰਾ ਸਿਰਫ਼ ਰਵਾਇਤੀ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਰੂਹ, ਆਤਮਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਅਤੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀ ਸੰਚਿਤ ਗੀਤ ਹੈ। ਭੰਗੜਾ, ਗਿੱਧਾ, ਝੂਮਰ ਵਰਗੇ ਨਾਚ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਅਨੁਭਵ, ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਜੀਵਨ, ਜਜ਼ਬਾਤ, ਅਤੇ ਸਮੂਹਕ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ। ਧਾਰਮਿਕ ਮੇਲੇ ਇੱਕ ਆਧਿਆਤਮਿਕ ਏਕਤਾ, ਆਰਥਿਕ ਚਲਚਲਾਊ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਨਾਲ ਜੁੜਦੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਸਿੱਖਦੀ, ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਨਾਚ, ਗੀਤ ਜਾਂ ਮੇਲੇ ਹੋਣ, ਇਹ ਸਾਡੇ ਆਤਮਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੂਲ ਸੌਧ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਡੀ ਪਛਾਣ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਡੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੰਦ-ਸੂਚੀ

1. ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ (2002)। *ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਝਲਕ* (ਸੰਪਾਦਨ ਸੰਸਕਰਣ)। ਪਟਿਆਲਾ: ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ। ਸਫ਼ਾ 45-62।
2. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ (2011)। *ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਨਾਚ: ਇਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਝਲਕ*। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਆਰਟ ਅਕੈਡਮੀ। ਸਫ਼ਾ 30-47।

3. ਗੁਰਦੀਪ ਕੌਰ (2018)। "ਪੰਜਾਬੀ ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਲਿੰਗ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ: ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਚਾਨ"। *ਪੰਜਾਬ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਜਰਨਲ*, 15(2), 44–59।
4. ਰਾਜੀਵ ਸ਼ਰਮਾ (2015)। *ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਧਾਰਾ ਤੇ ਲੋਕਗੀਤ*। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਸਿੱਖ ਵਿਰਾਸਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ। ਸਫ਼ਾ 88–102।
5. ਅਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ (2010)। "ਧਾਰਮਿਕ ਮੇਲੇ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ"। *ਪੰਜਾਬ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ ਪੱਤਰ*, 22(1), 61–73।
6. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (2004)। *ਭੰਗੜਾ: ਰਿਵਾਇਤ, ਰਿਥਮ ਅਤੇ ਰੂਹ*। ਲੁਧਿਆਣਾ: ਲਹਿਰ ਪਬਲਿਕੇਸ਼ਨ। ਸਫ਼ਾ 10–29।
7. ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ (2012)। "ਪੰਜਾਬੀ ਰਵਾਇਤੀ ਨਾਚਾਂ ਦਾ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ"। *ਦੇਸੀ ਧਰੋਹਰ*, 6(3), 97–110।
8. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ (1998)। *ਧਾਰਮਿਕ ਮੇਲੇ: ਲੋਕ ਭਗਤੀ ਦਾ ਪਰਤ*। ਜਲੰਧਰ: ਗੁਰਬਾਣੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ। ਸਫ਼ਾ 51–70।
9. ਐਸ. ਐੱਮ. ਢਿੱਲੋਂ (2007)। *ਝੂਮਰ: ਹੌਲੀ ਲੈਂਦੇ ਰਾਗੀਨ ਤੱਤ*। ਬਠਿੰਡਾ: ਲੋਕ ਰੰਗ ਮੰਚ। ਸਫ਼ਾ 33–44।
10. ਸਤਿੰਦਰ ਕੌਰ (2019)। "ਮੌਸਮੀ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਨਾਚਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਏਕਤਾ"। *ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਪੱਤਰ*, 11(2), 20–36।
11. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ (2005)। *ਪੰਜਾਬੀ ਮੇਲੇ ਤੇ ਆਰਥਿਕਤਾ*। ਮੋਗਾ: ਰੁਪਿੰਦਰ ਪਬਲਿਕੇਸ਼ਨ। ਸਫ਼ਾ 74–90।
12. ਐਚ. ਐੱਨ. ਗਰੇਵਾਲ (2000)। *ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਧਰਮ ਅਤੇ ਰਸਮਾਂ*। ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ: ਪੰਜਾਬ ਲੋਕ ਵਿਗਿਆਨ ਅਕਾਦਮੀ। ਸਫ਼ਾ 55–68।